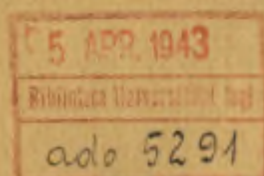
ALEX. LAPEDATU
PROFESOR LA UNIVERSITATEA DIN CLUJ
MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

ANTECEDENTELE ISTORICE ALE INDEPENDENŢII ROMÂNE

DIN «ANUARUL INSTITUTULUI DE ISTORIE NAŢIONALĂ» IV.

„CARTEA ROMÂNEASCĂ" BUCUREŞTI
1927

28.495

Antecedenţele istorice ale Indepedenţii române*)

de Alex. Lapedatu.

Anul acesta se implineşte o jumătate de secol dela războiul neatârnării noastre — eveniment capital în istoria României moderne, pe urma căruia s'a completat realizarea seriei de postulate naţionale pentru constituirea integrală a noului Stat român dela 1866: indepedenţa şi regalitatea.

Universitatea liberă, luând iniţiativa comemorării acestui eveniment printr'un ciclu de conferinţe, în care să se trateze, într'un tot organic, diferite chestiuni în legătură cu războiul dela 1877—78, ţine să înfăţişeze în aceste conferinţe nu numai împrejurările politice şi acţiunile militare ce au dus la câştigarea independenţii noastre, ci şi antencedenţele acestui mare act istoric, cum şi urmările, pe cari, sub anumite raporturi, le-a avut în desvoltarea de mai apoi a Statului şi neamului românesc.

Intrucât mi s'a făcut onoarea de a fi invitat să deschid acest ciclu de conferinţe, tratând, ca introducere, chestiunea desvoltării politice a României până la criza balcanică din 1876, trebue să arăt că subiectul, aşa cum s'a publicat, e prea larg şi nu poate fi tratat într'o conferinţă, oricât s'ar nevoi cineva să o facă de concis. De altfel nici nu este trebuinţă. Căci ceia ce interesează acum, nu este desvoltarea politică sub toate aspectele a României, ci numai o lature a acestei desvoltări şi anume acea a neatârnării, independenţii sale.

Voiu urmări deci, în expunerea mea, această chestiune în întreaga sa desvoltare, dela început, dela constituirea primelor State naţionale române, până în preajma războiului pentru redobândirea neatârnării noastre politice, stăruind, fireşte, mai mult asupra epocii renaşterii, în care chestiunea restabilirii indepedenţii sale politice

*) Conferinţa inaugurală a Ciclului de conferinţe privitoare la războiul independenţii române din 1877/78, ţinut din iniţiativa Universităţii libere, la Ateneul român din Bucureşti, în primăvara a. 1927

s'a impus poporului român ca un suprem postulat național și pentru a cărei realizare, în forma deocamdată posibilă, a autonomiei, s'a luptat mai stăruitor și mai cu folos.

1.

In cucerirea, colonizarea și romanizarea Daciei, cum și în dominațiunea romană timp de un secol și jumătate în noua provincie a Imperului, trebue căutată nu numai origina poporului român, ci și misiunea istorică — politică și culturală — pe care acest popor a îndeplinit-o în cursul veacurilor și pe care e chemat să o îndeplinească mai ales de acì înainte.

Intr'adevăr, stăpânirea romană de-a stânga Dunării, în Dacia traiană, nu a fost, cum greșit s'a exprimat un mare și regretat istoric al neamului, o întâmplare, un capriciu al împăratului Traian și nici așezarea noastră acì o nefericire, o fatalitate, pe care au avut să o îndure generațiile ce s'au succedat de atunci încoace și vor aveà s'o îndure acele ce se vor succede mai departe.

Nu, cucerirea și prefacerea Daciei în provincie romană, a fost o necesitate, o mare necesitate a Imperiului, de ordin militar, politic și economic. Faptul e deplin dovedit. Iar aceasta necesitate, în esență, a fost: să se creeze, acì, la Dunărea de Jos, în această minunată regiune a tuturor posibilităților de desvoltare și fericire, să se creeze, zic, în mijlocul semințiilor barbare, scitice și germanice, un fort, un reduit al culturii și civilizațiunii latine, pe care să se razime însăși ființa și existența Statului roman în Orient.

Aceasta a fost misiunea întreprinderii mărețe a divului Traian, care, în istoria romană, nu-și are asemănare decât în întreprinderea similară a marelui Cesar în Galia. Și dacă, după părăsirea Daciei, timp mult, misiunea aceasta nu s'a mai putut îndeplinì, având a suferì eclipse îndelungate și fluctuațiuni grele, necesitatea ei n'a dispărut, ci a rămas să o reprezinte, dealungul veacurilor viitoare, aceia ce sunt pe acest pământ urmașii nemijlociți ai patrimoniului latin — poporul român.

Căci nici unul din neamurile barbare cuceritoare ce au năvălit și s'au așezat în actualul teritoriu românesc, după părăsirea lui de Imperiu, vreme de aproape o mie de ani, n'a putut întemeia și susține o ordine politică, de cultură și civilizație, durabilă și generală, pe întreg cuprinsul fostei Dacii. Singur poporul român a izbutit să o facă. Și aceasta, din cauza vicisitudinilor, foarte greu și foarte târziu — complet abia în zilele norocite ale generațiunii noastre.

2.

Dar, pentru ca neamul românesc să poată îndeplinì această misiune trebuia să-şi aibă libertatea naţională şi independenţa politică. De aceia, tot trecutul nostru, de peste o mie de ani, ca naţiune etnică distinctă, nu este altceva, în esenţă, decât o luptă, mare şi grea, aspră şi dârză, tocmai pentru această libertate şi independenţă şi pentru căutarea formei de Stat prin care să se poată îndeplinì misiunea de care vorbesc, — misiune rămasă moştenire dela glorioşii strămoşi, misiune impusă de situaţia noastră în aceste părţi de lume, misiune ce trăeşte în instinctul însuşi al poporului român.

Căci iată că, abia trecut peste năvălirile barbare, care l-au silit să se retragă în munţi, să-şi părăsească viaţa organizată de mai înainte şi să ducă mai mult un trai pastoral, — poporul român, ieşit întreg şi deplin format de sub influenţele comunităţii sale cu Slavii, poporul acesta, o enigmă, cum s'a zis, a evului mediu, apare deodată, ca din pământ, în tot cuprinsul fostei Dacii şi, înainte chiar de venirea şi aşezarea Ungurilor în Transilvania, se găseşte constituit în noui organizaţiuni de viaţă naţională şi politică, ale sale proprii — în cheneziate şi voivodate.

Şi dacă aceste cheneziate şi voivodate sunt împedicate în desvoltarea lor, ba chiar nimicite prin cucerirea şi stăpânirea Coroanei ungare peste munţi în sec. 11 şi 12, — dincoace de munţi, unde această stăpânire nu s'a putut, cu toate silinţele ei, întinde, cheneziatele şi voivodatele româneşti, pe dată ce au ajuns în condiţii normale de desvoltare, prin încetarea năvălirilor barbare, cresc şi sporesc, cu tendinţa de a se transformà în State naţionale, unitare şi puternice.

In adevăr, după năvălirea Tătarilor, în a doua jumătate a sec. 13, se începe opera de constituire a Statului a toată Ţara-Românească, la sudul Carpaţilor şi, ceva mai apoi, a Statului moldovenesc, la estul acestor munţi, prin unirea treptată a voivodatelor din aceste regiuni, unire din care au ieşit, în prima jumătate a sec. 14, Principatul Ţării-Româneşti, iar în a doua jumătate a aceluiaş secol, Principatul Moldovei.

Prea slabe, pentru a reprezentà, dela început, misiunea ce le erà hărăzită, cele două ţări române luptă din răsputeri, pentru a-şi câştigà, afirmà şi susţine independenţa lor politică, faţă de încercările de supunere ale unor State mari şi puternice, de formaţiune medievală, ca Ungaria şi Polonia. Dar, tocmai când ajunseră a-şi

câştigà această independenţă faţă de aceste puteri, o primejdie mai mare se ridică asupra lor dela Sud, prin întinderea cuceririi turceşti.

Două secole aproape, ţinând piept puterii păgâne a Osmanilor, întru apărarea lor şi a creştinătăţii, ele trebuiră, pentru asigurarea independenţii lor politice, să lupte în acelaş timp şi împotriva veleităţilor de dominaţiune ale acelor de cari vorbirăm. Şi izbutiră a-şi menţine, în împrejurările acestea foarte grele, independenţa lor, atâta vreme cât durară şi dinastiile naţionale: Muşatinii în Moldova şi Basarabii în Ţara-Românească. Căci ultimii reprezentanţi ai acestor dinastii — Aron Vodă în Moldova şi Mihai Viteazul în Ţara-Românească — fură şi ultimii domni ce au luptat pentru susţinerea independenţii Statelor române împotriva Turcilor.

Până atunci — adică până la stingerea dinastiilor naţionale ale celor două ţări române — atributele de căpetenie ale neatârnării, ale suveranităţii naţionale — dreptul de alegere al Domnului, de liberă şi deplină dispunere în cele din lăuntru ca şi în cele din afară, adecă în raporturile cu Statele vecine sau streine, de a aveà şi ţine armate naţionale, de a încheià legăminte şi tratate, de a bate monetă etc. — nu au fost, se poate spune, niciodată şi de nimeni contestate.

Vasalitatea Domnilor noştri din acest timp faţă de Regii unguri a fost o vasalitate bine definită, nu pentru teritoriile propriu zise ale stăpânirii româneşti, ci pentru teritoriile pe care Domnii ambelor ţări le deţineau, ca feude, în Transilvania, dela Unguri: Severinul, Amlaşul şi Făgăraşul, Vinţul şi Geoagiul, Ciceul şi Cetatea de Baltă, Rodna, Bistriţa şi Unguraşul. E atât de evident aceasta că documentele cancelarei ungare fac distincţie între voivozii ce posedau şi cei ce nu posedau aceste feude. Căci cei dintâiu sunt denumiţi: Vaivoda noster transalpinus sau Vaivoda noster Moldaviae, câtă vreme cei din urmă simplu: Vaivoda transalpinus sau Vaivoda Modaviae.

La fel au fost legăturile de vasalitate cu Turcia. Recunoaşterea lui Mircea-cel-Bătrân ca vasal al Sultanului s'a făcut pentru teritoriile pe cari le deţineà dincolo de Dunăre, în dreapta fluviului, până la Marea cea mare, pentru Durostor şi pentru ţara lui Dobrotici, — Dobrogea de azi. Pentru aceste teritorii a încheiat el tratat şi a plătit tribut Otomanilor. Tot aşa Moldova, încă de pe vremea lui Petru Aron, înaintea domniei lui Ştefan-cel-Mare deci, s'a angajat a plăti haraciu Sultanului, s'a făcut tributară Porţii.

Plata acestui tribut însă, nici pentru Ţara-Românească, nici pentru Moldova, nu atingeà câtuş de puţin drepturile lor suverane,

căci tributul pe vremea aceia, ca şi mai târziu de altfel, nu însemnà, în dreptul ginţilor, pierderea suveranităţii. Tribut a plătit Veneţia, tribut a plătit Casa de Habsburg şi tribut au plătit prinţii Transilvaniei. Ori, de nici unul din aceste State nu s'a spus şi nu se poate spune că şi-au pierdut vre-odată suveranitatea lor faţă de Poarta Otomană. La fel deci şi despre Ţările Române.

3.

In această situaţie, de ţări tributare, au rămas multă vreme ambele State române şi, pe baza învoielilor, tratatelor şi capitulaţiunilor, încheiate de ele cu Turcii la începutul sec. 15 şi sec. 16, s'au stabilit, mai târziu, raporturile lor cu Poarta Otomană: Turcii nu se puteau ingerà în afacerile din lăuntrul ale ţării şi nici nu puteau împietà drepturilor lor suverane în afară. Dar lipsa unui sistem bine definit şi serios urmat de succesiune sau de alegere la tron a adus cu sine instabilitatea în domnie şi formarea de partide şi facţiuni vrăşmaşe şi rivale. Luptele intestine dintre acestea coborîră autoritatea şi prestigiul domniei, slăbiră şi sleiră puterile ţării, aduseră nelinişte şi nesiguranţă păgubitoare desvoltării lor şi, ceia ce a fost mai rău, amestecul străinilor — al Ungurilor şi al Polonilor mai întâiu, al acestora şi al Turcilor mai apoi, al Turcilor singuri in fine — în treburile lăuntrice ale ţărilor, cu nesocotirea şi încălcarea drepturilor decurgând din starea de suveranitare a lor.

Pe de altă parte, creşterea continuă a puterii turceşti şi necesitatea Statului otoman cuceritor de a stăpâni efectiv ţărmurile Mării Negre şi cetăţile de pe ambele maluri ale Dunării, de-a aveà din ce în ce mai mult şi mai sigur Ţările Române la dispoziţie pentru aprovizionarea Constantinopolei şi a oştilor musulmane şi deci de a face din Domnii acestora instrumente cât mai docile şi supuse acestor mari necesităţi, au adus cu ele o radicală schimbare a acestei situaţiuni: din tributare, cum erau, Ţările Române au fost prefăcute, încetul cu încetul, de fapt, în State vasale.

Aceasta însă nu pe bază de drept, ci prin abuz şi putere. Căci aşezarea de garnizoane turceşti în cetăţile dela Marea Neagră şi de pe malul stâng al Dunării, dela Chilia până la Severin, extinderea autorităţii acestor garnizoane peste teritoriile învecinate, în aşa zisele raiale, rechiziţionarea produselor de prima necesitate pentru aprovizionarea capitalei şi oştilor turceşti, amestecul în alegerile pentru domnie şi chiar în chestiunile de ordin intern,

sarcinile materiale insuportabile şi obligaţiile morale desonorătoare, impuse ţării şi Domnilor, toate acestea au contribuit să prefacă — cum am spus — Ţările Române, din tributare, în State efectiv vasale Imperiului otoman.

Dar cum această stare de fapt, dobândită prin abuz şi putere deoparte, prin slăbiciune şi ticăloşire de alta, nu schimbase pe cea de drept, oamenii vremii socoteau că încălcarea vechilor lor libertăţi şi drepturi se mai poate încă înlătură. In conştiinţa lor drepturile deplinei suveranităţi erau încă destul de tari. Şi dacă au fost Domni cari au acceptat situaţia creiată ţării lor prin imixtiunea turcească în treburile lor din lăuntru, au fost în schimb şi de aceia cari au căutat să o răstoarne pe calea armelor, ca Ion Vodă Cumplitul şi Mihai Vodă Viteazul.

Luptele acestuia şi ale contemporanului său din Moldova Aron Vodă, ca să elibereze Ţările Române de sub vasalitatea exploatatoare şi dejositoare a Turcilor, au fost cea din urmă şi cea mai strălucită încercare de a redobândì, pe câmpul de bătaie, vechile drepturi şi libertăţi naţionale, uzurpate şi încălcate cu puterea. Ea coincide — cum am zis — cu sfârşitul dinastiilor noastre naţionale: Basarabii în Ţara Românească şi Bogdan-Muşatinii în Moldova. Căci Aron Vodă şi Mihai Viteazul sunt ultimii descendenţi direcţi, în linie bărbătească, ai acestor dinastii, a căror stingere înseamnează, în istoria noastră, întronarea deplină a vasalităţii turceşti.

Dar oricât de oneroasă şi înjositoare erà această vasalitate, un secol în urmă încă ea nu înseamnează pierderea suveranităţi naţionale pentru Ţările Române, căci atributele de căpetenie ale acestei suveranităţi — dreptul de alegere al Domnilor şi autonomia în ce priveşte afacerile lăuntrice, ba chiar şi în ce priveşte relaţiile lor din afară — continuă a fi, mai mult sau mai puţin, exercitate. Zic, mai mult sau mai puţin, pentru că, dacă ici şi colo, din când în când, puterea suverană a săvârşit şi sub aceste raporturi abuzuri şi încălcări, ele erau excepţionale, nu constituiau încă un sistem.

De altmintreli, exercitaree acestor drepturi suverane se vădeşte în situaţia însăşi a Ţărilor Române în sec. 17, — situaţie de autoritate şi prestigiu sub raport politic, de bună stare şi prosperitate sub raport economic, de progres şi inflorie sub raport cultural. Căci, sub aceste raporturi, secolul acesta este şi rămâne, cu toate celelalte neajunsuri şi scăderi, unul din cele mai importante ale trecutului nostru. Gândească-se numai cineva la bună starea şi prosperitatea din Moldova lui Vasile Lupu, la autoritatea şi prestigiul lui Matei Basarab, la progresul şi inflorirea culturală de sub

Constantin Brâncoveanu, ca să-şi dee seama că toate acestea numai în ţări cu exerciţiul suveranităţii se puteau realiză.

4.

Din nefericire însă, situaţia aceasta a Ţărilor Române de vasale ale Imperiului otoman, cu menţinerea suveranităţii lor, se schimbă la începutul secolului următor, din cauze bine cunoscute şi, în ce priveşte anumite interese de Stat ale Turciei, în parte justificate. E aşa zisă epocă fanariotă. Dreptul ţării de a-şi alege pe Domni este înlocuit prin dreptul ce-şi însuşeşte Poarta de a-i numi însăşi, ca pe nişte guvernatori. Autonomia este sistematic încălcată prin porunci (firmanuri) date direct dela Constantinopol. Productele ţării monopolizate. Ultimele resturi de armată naţională desfiinţate. Clasa conducătoare a boierilor pământeni substituită prin boieri de provenienţă levantină. Ţara ticăloşită prin abuzurile şi extorcările de tot felul ale acestora şi nemernicei lor clientele ciocoeşti. Iar dacă la toate acestea se adaogă urmările dezastroase ale ocupaţiilor aduse de războaiele Ruşilor şi Austriacilor cu Turcii, ne putem da bine seama cum Ţările Române, în sec. 18, îşi pierd, aproape complet, suveranitatea lor, degradate fiind în rândul provinciilor turceşti (raiale) guvernate de paşale, a căror stăpânire şi exploatare o râvneau şi urmăreau puternicile Impărăţii creştine de la Apus şi Răsărit. E cea mai tristă şi umilitoare epocă din punctu de vedere politic ce ne interesează.

Din această situaţie, Ţările Române au fost mântuite numai prin mişcarea revoluţionară a lui Tudor Vladimirescu, din 1821 care aduse înlocuirea nefastului regim fanariot şi restaurarea domniilor pământene. Atunci, sub influenţa acestei mişcări naţionale şi a luptelor începute de popoarele crştine din Balcani — Greci şi Sârbi — pentru emanciparea lor de sub stăpânirea turcească şi reîntemeierea vechilor lor State naţionale, conducătorii Ţărilor Române putură vedeà mai întâiu zorile epocei de renaştere a neamului nostru, prin constituirea unui nou Stat român, al aspiraţiunilor naţionale.

Căci atunci, în faţa partidei celor ce susţineau solidarizarea ţării cu revoluţia grecească (eteria) şi lupta pentru desmembrarea Imperiului otoman, stătù, chiar dela început, partida boierilor pământeni, care nu înţelegeà să cheltuească puterile regenerătoare ale ţărilor pentru cauze străine şi nici nu urmăreà distrugerea puterii turceşti. Căci, rezonau ei, foarte cuminte, puterea aceasta e în

iremediabilă decadenţă. Nu peste mult se va disolvà. In acel moment, libertatea ţărilor va fi asigurată Nu e deci trebuinţă de răsvrătiri şi lupte în acest scop. Intâiu, pentru că legăturile noastre de vasalitate cu Poarta otomană nu erau de natură să stânjenească, necum să primejduiască, opera de regenerare politică a ţării. Al doilea, pentru că Ţările Române nu erau încă preparate pentru o viaţă independentă, proprie, între cele două Impărăţii ce le râvneau. Trebuia un timp de pregătire pentru aceasta. Ori timpul acesta urmà să fie tocmai acel necesar procesului de disolvare a Imperiului otoman.

Acest partid, al intereselor româneşti şi, i-aş mai zice, al bărbaţilor cu simţul realităţilor politice, erà în opoziţie firească cu celălalt, al intereselor străine, greceşti. El este partidul naţional sau, cel puţin, sâmburile din care s'a născut şi s'a desvoltat acest partid. Acţiunea sa în acest sens aveà să o înlesnească desfăşurarea în favorul nostru a evenimentelor ulterioare. In adevăr, anul 1829, cu pacea sa dela Adrianopol, între Turci şi Ruşi, a adus o schimbare radicală în situaţia Ţărilor Române în ce priveşte raporturile lor de vasalitate cu Poarta otomană şi posibilităţile de recâştigare a vechilor autonomii. Căci distrugerea cetăţilor din stânga Dunării cu desfiinţarea raialelor a întins suveranitatea Domnilor români pe întreg teritoriul naţional, — libertatea navigaţiei pe Marea Neagră şi Dunăre a pus capăt monopolizării productelor ţării în folosul exclusiv al Turcilor şi a deschis calea unei noui şi prospere desvoltări a vieţii economice, prin intensificarea agriculturii şi exportul de cereale, — în sfârşit, vechiul drept al ţărilor pentru alegerea Domnilor săi a fost restabilit. Nu mai rămânea deci, ca semn al vasalităţii Principatelor, de cât tributul, pe care ele îl plăteau Porţii.

5.

Drumul pentru recâştigarea deplinei autonomii, în sensul vechilor învoieli, tratate şi capitulaţiuni, ar fi fost larg deschis ţărilor noastre acum, dacă, prin acelaş tratat, prin care ele se scoteau de sub suzeranitatea efectivă a Porţii otomane, nu se aşezau sub o suzeranitate mai grea şi cu perspective deadreptul primejdioase pentru viitorul lor, sub aşa zisul protectorat, pe care Turcii, în slăbiciunea lor, îl acceptaseră şi-l recunoscuseră Rusiei.

In adevăr, ori cât de umilitoare şi de păgubitoare fusese şi ar mai fi putut fi imixtiunea turcească în afacerile interne ale Ţărilor Române, un lucru erà cert pentru toţi: că, cu îndepărtarea

şi dispariţia cauzelor ce o provocase şi o întreţineà, suzeranitatea otomană se va reduce la ceia ce fusese odinioară — la o suzeranitate nominală.

Nu tot aşa stà însă lucrul cu Rusia. Imperiul moscovit erà, dimpotrivă, în creştere continuă şi progresivă a puterilor şi influenţelor sale. Tendinţele ruseşti de dominaţiune în sud-estul Europei ameninţau fiinţa Statelor creştine din Balcani, tocmai în epoca renaşterii lor politice şi naţionale. Şi cum, în calea expasiunii sale spre Constantinopol, erau, în primul loc, Ţările Române, asupra lor s'a îndreptat mai întâiu năzuinţele de stăpânire ale Rusiei.

Iar instrumentul pentru ajungerea acestui scop fu rolul de protectoare pe care ea şi l-a luat asupra acestor State şi care i-a fost recunoscut şi confirmat de Poarta otomană prin convenţia de la Akkerman, din 7 Octombrie 1826, care mai prevedeà că, pentru ameliorarea situaţiei din Principate, Domnul şi Divanul (adunarea boierilor) vor întocmi câte un regulament general pentru organizarea şi administrarea fiecărei ţări. Erà ideia regulamentelor organice, făcute, sub ocupaţie, de comandanţii armatelor imperiale ruseşti şi de reprezentanţii clasei conducătoare, ai boierilor, şi pe cari Poarta îşi luà obligamentul, prin tratatul separat dela Adrianopol din 14 Septembrie 1829, să le confirme.

Ori, tocmai aceste regulamente, prin dispoziţiunile, prin spiritul şi prin scopul ce urmăreau au fost instrumentele de căpetenie ale imixtiunilor ruseşti în afacerile interne ale Ţărilor Române şi au constituit baza pe care s'a exercitat protectoratul, proconsulatu rusesc din aceste ţări. Căci prin ele s'au agravat dispoziţiile cuprinse în tratatele anterioare, s'a jertfit complet vechea autonomie a ţării, s'au creiat surse de continue conflicte între Domn şi boieri, s'a confirmat situaţia privilegiată a acestora şi s'a legiferat pe seama sătenilor raporturi de proprietate cari constitueau o exploatare şi mai neomenoasă ca până atunci.

Evident că, de îndată ce protectoratul rusesc cu regulamentul său organic fură instituite, conducătorii Ţărilor Române îşi dădură bine seama că ele erau să fie piedica de căpetenie, nu numai pentru redobândirea vechei autonomii, dar şi pentru realizarea celorlalte postulate naţionale, care stau alăturea cu autonomia la baza constituirii Statului român modern: unirea, dinastia străină ereditară şi regimul constituţional.

Căci tuspatru aceste principii fundamentale s'au născut şi s'au desvoltat în epoca aşa zisă regulamentară şi au fost principiile conducătoare a două mari generaţiuni de patrioţi români — gene-

rațiunea regulamentului organic și generațiunea dela 1848, cari, spre lauda lor, au întrevăzut, dela început, precis și clar, aceste principii și le-au susținut totdeauna împreună, pentru că, fără realizarea lor integrală, nu puteau concepe un Stat român al intereselor naționale.

Pentru realizarea lor trebuià deci îndepărtată piedica ce stăteà în cale — protectoratul rusesc cu regulamentul său organic. Lupta pentru ajungerea acestui scop, care s'a dat în Țara Românească, în Valahia cum se numià ea obișnuit pe atunci, lupta aceasta a fost și mare și grea: mare pentru cutezanța patrioților acelor vremi de a se ridicà împotriva tendințelor de cutropire rusească; grea pentru insuficiența mijloacelor de care ei puteau dispune atunci pentru a o purtà cu cinste și succes. Ea cuprinde patru etape și anume:

1. Lupta prin mijloacele legale ale ordinei din țară, lupta de control riguros a vieții publice și de apărare a autonomiei naționale, in adunările obștești. Ea a fost dusă de partidul național, în fruntea căruia stăteà Colonelul Ion Câmpineanu. O adunare e disolvată pentru spiritul ei „răsvrătitor și primejdios" intereselor țării, cumziceà firmanul de disolvare. A doua, pentru că a refuzat să ratifice modificarea regulamentului organic în sensul unei complete anulări a autonomiei administrative și legislative, a fost și ea disolvată. Mișcarea fu deci înăbușită. Țara erà prea slabă pentru ca prin aceste mijloace numai să poată redobândì vechile ei drepturi și libertăți naționale, emancipându-se astfel singură din ghiarele Rusiei.

2. Lupta secretă, dusă de aceeași, prin urzirea unui plan de răsturnare, pe orice cale, a stărilor de lucruri din lăuntru, cu ajutorul puterilor străine și a emigrației polone, revoluționare, care se răspândise în toată Europa după 1830 și lucrà sub conducerea și autoritatea Principelui Adam Czartoryski.

In vederea acestui scop, șeful partidului național, cu amicii săi mai devotați, pun la cale un adevărat complot, ale cărui acte, păstrate, ne descoperă, nu numai țelurile imediate și directe ale lor: înlăturarea protectoratului rusesc și regulamentului organic, dar și pe cele mai depărtate și ideale: unirea tuturor țărilor româe și independența completă a Statului național ieșit din această unire.

Dar nici acțiunea aceasta nu izbutește, căci, pentru situația Țării Românești și pentru legăturile din afară, erà încă prematură. Apusul nu cunoșteà încă chestiunea română în sensul dorințelor și veleităților partidului național al lui Câmpineanu, iar Rusia erà prea puternică ca să nu poată urmărì și paralizà lucrarea acestuia,

care, întors în țară, din călătoria sa făcută în Apus pentru scopul arătat, e arestat și închis, pentru ca, prin suferințe morale și ruină materială, să fie răpus și scos din luptă.

3. Dar, dacă mișcarea dintâiu a fost înăbușită, iar cea de a doua nu a izbutit, ideea însăși pentru care se făcuseră n'a putut fi nici obrocită, nici omorîtă. Ea a trăit mai departe, a fost îmbrățișată de tinerime, care, în jurul lui Ion Câmpineanu, s'a pregătit pentru o nouă luptă, — de data aceasta revoluționară. E mișcarea dela 1848, al cărui scop concret a fost liberarea de sub protectoratul rusesc. Mișcarea, de rândul acesta, a reușit. Regulamentul organic a fost abrogat și un guvern național, provizoriu, instituit. Din nefericire succesul nu s'a putut menține decât prea puțin timp— 3 luni de zile. Reacțiunea a venit. Intervenția militară a Rusiei și Turciei s'a produs. Ocupațiunea, cu nefastul ei regim, a luat din nou în stăpânire Țările Române, iar revoluționarii au trebuit să ia și ei calea exilului. Regulamentul organic a fost restaurat. Tristul eveniment n'a descurajat însă pe cei ce urmăreau înlăturarea protectoratului rusesc.

4. Tinerimea română revoluționară, emigrată în Apus, pornește ultima fasă a luptei pentru liberarea Țărilor Române de sub acest protectorat. Ea a întreprins două mari și însemnate, prin rezultatele lor, acțiuni: una de intensă și pasionată propagandă, pentru a face cunoscută chestiunea română opiniunei publice și a o câștiga de partea sa; alta, diplomatică, pentru a dobândì bunavoința și interesul Statelor apusene pentru cauza ce reprezentau și susțineau: constituirea, la Dunărea de Jos, între Turcia și Rusia, a unui Stat național român, reclamat, nu numai de aspirațiile legitime ale neamului nostru, ci și de anumite necesități politice ale Europei.

Indoita aceasta acțiune a emigrației române, dela 1848 — 56, e cea mai frumoasă operă politică și națională din epoca renașterii noastre. Cei ce au condus-o și promovat-o, tinerii revoluționari, au dat dovadă, nu numai de cald și luminat patriotism și devotament, dar și de multă pricepere, intuiție și tact politic. Căci e, în adevăr, uimitor cât de lesne și bine au pătruns tainele și scopurile politicei europene, cum au știut coordonà interesele acestei politici cu năzuințele naționale ce urmăreau, cum, cu un cuvânt, au făcut din rezolvarea chestiunii române o problemă a politicii europene.

Prin aceasta au și izbutit. In adevăr, câțiva ani în urmă, colizia de interese în Orient, între Rusia de o parte și Turcia, cu Anglia și Franța de alta, au dus la războiul Crimeii. Un strigăt de bucurie a izbucnit atunci din toate piepturile românești, a celor

de acasă și a celor din exil. Toți își dădeau seamă că din acest conflict cauza română va ieși triunfătoare. Căci numai înfrângerea Rusiei, acum sigură, puteà aduce libertatea țărilor noastre de sub onerosul și îngrijitorul ei protectorat.

In aceste nădejdi ale lor, ai noștri mergeau mai departe. Se gândiau să participe, efectiv, cu un corp de oaste românească, la acest conflict, să câștige, cu puterea armelor, pe câmpul de luptă nu numai libertatea de sub protectoratul rusesc, dar și independența de sub suzeranitatea turcească. Curând însă văzură că planul le erà nu numai imposibil, dar și primejdios. Imposibil, pentru că, în situațiunea noastră de vasali ai Porții, nu ni se puteà recunoaște o participare pe cont propriu la războiu, care, de altfel, chiar de ne-ar fi dus — cum ne-a și dus — la liberarea de sub protectorat, nu ne-ar fi putut duce și la independența de sub suzeranitate. Primejdios, pentru că ridicarea armelor noastre, atunci, împotriva Rusiei, ar fi putut compromite, de sigur pe multă vreme, relațiile viitoare ale Statului român în formație cu Imperiul moscovit, relații ce aveam tot interesul să le cultivăm pentru scopurile ulterioare ale politicei noastre.

Prin acțiunea emigrației din Apus și prin lucrarea celor rămași acasă, problema românească fu așa de bine pregătită că a trebuit să fie pusă spre rezolvare între cele dintâiu și mai importante la Congresul de pace dela Paris din 1856, care congres scoate, se știe, Țările Române de sub protectoratul rusesc, punându-le sub garanția colectivă a celor șapte Puteri europene, ceia ce însemnà izbânda cauzei noastre, întru cât, acum, calea realizării postulatelor naționale, de care am vorbit: autonomia, unirea, principele străin și regimul constituțional, erà deschisă și asigurată. Erà — cum ziceà Ion Brătianu — numai chestiune de timp ca Statul român modern să fie constituit.

Evenimentele ce au dus la aceasta constituire se cunosc și nu voi stărui asupra lor. Divanurile ad-hoc, dela 1857, într'o minunată solidaritate de simțăminte și desăvârșită unanimitate de voințe, au fixat cele patru postulate naționale, fără de realizarea completă a cărora noul Stat român nu se puteà nici înființà și nici asigurà în desvoltarea lui viitoare. Convenția însă, dela 1858, afară de autonomia acordată de Congres și reglementată acum printr'un Statut de nouă organizare a Țărilor Române, pe bază constituțională, nu aprobă nici unirea integrală (numai cea administrativă, nu și cea politică) și nici alegerea unui principe ereditar din casele domnitoare ale Apusului.

Dar ceia ce nu împliniră reprezentanţii puterilor garante, împliniră ai noştri, cu acea minunată formulă: *îndrăzneală în cele bine chibzuite.* Şi anume: puind Europa în faţa faptelor împlinite, mai întâiu prin îndoita alegere a lui Alexandru Ioan I în ambele Principate, cu care alegere se realizează unirea, apoi, prin rezerva expresă, afirmată, hotărît şi categoric, chiar în momentul acestei alegeri, că Ţările Române nu înţeleg să renunţe la postulatul principelui străin, că-l menţin integral şi că, deci, alegerea noului Domnitor nu este un scop, ci numai un mijloc, pentru a ajunge, după unire, care nu se puteà realizà decât în acest fel, la dinastia străină ereditară.

6.

Aşa dar, la 1858, se redobândì autonomia noastră deplină şi efectivă, în sensul vechilor tratate şi capitulaţiuni cu Poarta, din vremea când Ţările Române erau numai tributare, când, afară de acest tribut, nu mai erà nici un alt semn vădit al vasalităţii noastre. Şi, în adevăr, dela 1858 înainte, relaţiile noastre cu Poarta otomană se reduc la plata tributului şi la satisfacerea anumitor forme protocolare, pe cari puterea suzerană le cereà pentru a salvà măcar aparent autoritatea Sultanului în Principatele-Unite.

După dobândirea autonomiei urmà, în chip firesc, aceia a independenţii, a completei neatârnări, nu numai în afacerile din lăuntru, ci şi în relaţiile din afară ale Statalui român. Ea se impuneà tuturor. Dar cu aceaşi remarcabilă intuiţie politică, cu acelaş simţ particular al realităţilor şi cu aceiaşi deosebită pătrundere a posibilităţilor, conducătorii Statului român îşi dădură seama că chestiunea aceasta trebuià să vină mai pe urmă, după rezolvarea acelora, mai urgente, pe cari le reclamau necesitatea deplinei constituiri şi asigurări a noului Stat, între cari, în primul loc, erà: întemeierea dinastiei străine ereditare.

Trebuià deci aşteptat momentul alegerii şi aducerii Principelui Carol de Hohenzollern ca Domn în România, când iarăşi, cei mai nerăbdători şi grăbiţi cerură declararea independenţii, tendinţă de care, sub anumite sugestii din afară şi îndemnuri fireşti lăuntrice, nu erà străin chiar tânărul Principe. Decât lucru nu se puteà face nici acum. Căci o serie întreagă de alte chestiuni primau pe aceasta. Trebuià asigurată organizarea şi desvoltarea internă a Statului, prin întocmirea şi votarea Constituţiei dela 1866 şi a legilor organice ce aveau să urmeze, — trebuià regulată chestiunea

dificilă a recunoașterii noului Domn, cu puterea suzerană și puterile garante, — trebuià consolidată noua domnie în simțământul general al țării, prin iubirea și încrederea pentru tânărul său Principe, — trebuià organizată, pregătită și utilată armata, abia in formațiune, pentru o acțiune militară serioasă și de durată, — trebuiau făcute căi de comunicație pentru desvoltarea vieții economice și pentru necesitățile unei eventuale mobilizări, — trebuià îmbunătățită situația economică și financiară, atât de zdruncinată, a Statului, — trebuiau stabilite anumite raporturi de bunăvoință și amiciție absolut necesare cu puterile străine, — trebuià pregătită opinia publică pentru un războiu, față de care mulți din reprezentanții ei manifestau încă neîncredere și îndoială, — trebuià cultivat sentimentul conștinței și mândriei militare la o oștire, care, după aproape două secole dela desființare, pierduse tradiția gloriei sale străbune, — trebuià, în fine, mai presus de toate, găsit momentul potrivit, împrejurările favorabile, ca să se pună intențiunea și acțiunea noastră de acord cu interese și necesități ale politicei europene.

Iată de ce toată grijea și preocuparea conducătorilor țării, la începtul domniei Principelui Carol, a fost de a găsì și de a nu pierde acest moment, de a-l puteà utiliza cât mai mult și mai cu folos în interesele și scopurile țării. De aceia, bărbații, cari aveau răspunderea guvernării și acei ce erau priviți ca exponenți reprezentativi ai aspirațiilor naționale, erau cu atențiunea încordată asupra celor ce se petrec în Balcani — Balcanul acesta fiind ținutul endemic al răsvrătirilor revoluționare, cari puteau provocà, în orice moment, un conflict al Rusiei cu Turcia, pentru ocrotirea și liberarea creștinilor subjugați încă Puterii otomane,

Astfel, între griji și preocupări de acest soiu, între lucrări continue și serioase, adeseori grele și uneori chiar zadarnice, s'a petrecut primul deceniu al domniei Princepelui Carol și al vieții de Stat a României moderne, în așteptarea și pregătirea războiului de neatârnare. In acțiunea aceasta, cuminte și chibzuită, dejà tradițională la tânăra politică românească, nu puteà crede încă străinătatea. Căci nu odată actele și documentele diplomatice ale vremii atribue Prințului și, în deosebi, sfetnicul său din primii ani ai domniei, intențiunea de a proclamà și câștigà independența țării, prin acțiuni nesocotite și inoportune, de aventuri, care ar fi putut pune în flăcări Orientul european. Chiar retragerea silită dela guvern a lui Ion Brătianu, la sfârșitul anului 1868, prin presiuni venite din afară, nu se datorește numai agitațiilor antisemite, ci

convingerei falşe ce se făcuse în Apus că acest «emerit revoluţionar mazzinian», cum erà privit şi numit, nu este un bărbat de Stat cu sentimentul răspunderii, că sprijineşte formarea de bande bulgare pe teritoriul român, pentru a provocà tulburări peste Dunăre şi că pregăteşte lovituri armate peste Carpaţi, pentru ca, din complicaţiunile ivite, să câştige, odată cu independenţa ţării şi liberarea Transilvaniei.

Deşi Principele şi ţara îl apărau şi-l reclamau, Brătianu a trebuit să se retragă. Retras însă, a făcut aceaşi politică de îndrăsneală în cele bine chibzuite şi anume: îndrăsneală în revendicarea şi susţinerea drepturilor şi aspiraţiunilor naţionale, bună chibzuinţă în acţiunile pentru realizarea lor. Formula e a sa, dar şi aplicarea ei cu succes, în multe, a rămas tot a sa. Tocmai pentru aceasta a aşteptat momentul prielnic al proclamării independenţii. Ţara s'a pregătit în acest timp, cum am arătat, şi, când ceasul a bătut, a ridicat armele, cu bărbăţie şi hotărîre, sub conducerea acelora cari nu înţelegeau dobândirea neatârnării decât numai prin războiu.

Căci, dacă independenţa erà absolut necesară pentru desvoltarea şi asigurarea viitorului acestui Stat, apoi tot atât de necesar erà ca ea să fie dobândită pe calea armelor, prin războiu, nu prin combinaţiuni diplomatice obţinute prin bunăvoinţa şi dărnicia puterilor garante, cum socoteau unii, din nenorocire, destul de mulţi. Războiul erà pentru popor o necesitate de ordin moral şi naţional, ca să recâştige încredere în virtuţile militare şi în puterile regeneratoare ale neamului, aşa cum pentru Principe erà o necesitate de ordin personal şi dinastic, ca să câştige autoritatea şi prestigiu trebuitor pentru impunerea şi afirmarea domniei şi a casei sale.

Aceasta este desvoltarea istorică a independenţii române, dela cele dintâi State naţionale, al lui Basarab-Vodă Bătrânul şi al lui Bogdan-Vodă Descălecătorul, întemeitorii vechilor noastre dinastii, până la România Principelui Carol de Hohenzollern, fondatorul nouii noastre dinastii.

Desvoltarea aceasta ne arată formele sub cari independenţa politică a Ţărilor Române s'a putut păstrà în decursul veacurilor, până la epoca când s'a pierdut împreună cu însăşi suveranitatea naţională. Ne arată, apoi, silinţele ce s'au depus şi luptele ce s'au purtat, pentru recâştigarea acestei suveranităţi, întâiu sub forma vechei autonomii, iar după aceasta sub acea a deplinei neatârnări,

redobândită acum 50 de ani pe câmpiile de războiu ale Bulgariei.

Generația acestui mare eveniment din istoria noastră națională zace, aroape întreagă, sub glia verde. Urmașa ei, acea care a consolidat vechiul regat, pregătindu-l pentru zilele mari ce aveau să vină, mai are puțini reprezentanți în mijlocul nostru, iar aceia, care, pe urmele acestora, a avut norocul să vadă realizată unitatea politică a neamului, este și ea la zenit. O altă nouă se ridică, spre a se bucură de roadele operei celor precedente, ducând-o mai departe, prin cultură și civilizațiune. E generația tânără de azi, aceia pentru cari evenimentele petrecute acum o jumătate de veac sunt pedeantregul în domeniul istoric.

Cum deci generațiunea aceasta poate privì trecutul sub persprectiva sa istorică, scoțând din el prețioase constatări și învățăminte, ca istoric și mai ales ca profesor, nu pot încheia conferința aceasta, fără să încerc a pune înaintea tinerimii o parte măcar din aceste constatări și învățăminte și anume acelea ce reies, în chip firesc și evident, nu numai din expunerea sintetică ce ați binevoit a ascultà, ci din întreaga istorie a României moderne:

că România aceasta e opera colectivă și succesivă a câtorva rânduri de buni și luminați patrioți, cari, dela 1821 încoace, au adus, unii după alții, cu spirit de solidaritate și continuitate, partea lor de contribuție la construcția Statului român actual;

că aceasta operă nu este rezultatul întâmplării și al hazardului, ci al patriotismului și înțelepciunii conducătorilor de pe vremuri ai țării, cari, fără a pierde vre-odată din vedere năzuințile ideale, scopul final al politicei noastre naționale, au știut să formuleze în chip precis, să serieze în chip cuminte și să realizeze în chip concret principiile fundamentale fără de cari nu se puteà întemeià și nici asigurà viitorul Statului român modern: unirea, independența, dinastia și constituția;

că'n realizarea, rând pe rând, a acestor pricipii fundamentale, ei au dat dovadă nu numai de iubire și devotament potriotic, dar și de o superioară intuiție și pătrundere a realităților și posibilităților politice, ceia ce i-au ferit să lunece pe căi riscate și aventuroase, ținându-i totdeauna pe drumul sigur al marilor datorii și răspunderi față de interesele superioare și permanente ale neamului și patriei;

că numai astfel s'a putut constituì acì un Stat, care, privit în lumină istorică, nu înfățișează, în desvoltarea lui, ca alte creațiuni similare ale epocii moderne, crize de natură a periclità exis-

tența lui, prin atacarea și slăbirea instituțiilor sale fundamentale câștigate cu truda și jertfa înaintașilor;

că, ia fine, politica aceasta — de încredere în forțile vii ale națiunii, dar de chibzuință și răspundere în toate acțiunile — e singura ce poate garantà și asigurà viitorul Statului și neamului românesc.

Iată de ce tineretul trebue să o cunoască cât mai bine, aplicându-se pentru aceasta cât mai mult la studiul istoriei noastre contemporane. Căci, numai astfel se va pătrunde că ceia ce a fost acum un secol marea necesitate și actualitate a vieții politice naționale, e, sub altă formă bine înțeles, și astăzi: să vegheze dar, cu dragoste și scumpătate, și, dacă va fi nevoie, să apere, cu tărie și energie, temeiul de azi și ce mâine al Statului român întregit — instituțiile fundamentale pe cari l-au așezat marii și fericiții săi ctitori, ca să putem privì, acum, la cincantenarul independenții noastre, cu toată încrederea, viitorului patriei și al neamului.

